

О.М. Романуха

Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського, Україна

ОЦІНКА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИХ ВІДНОСИН ЗА ДАНИМИ УКРАЇНСЬКОЇ ПЕРІОДИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ 2004 – 2008 рр.

У статті аналізується розвиток українсько-російських відносин за даними української періодичної літератури 2004 – 2008 рр. Звертається увага на динаміку висвітлення цих стосунків, визначаються її загальні тенденції. Розглядаються проблеми, що частіше усього підіймалися, з'ясовуються причини такої цікавості до них. Обґрунтовується взаємозалежність динаміки висвітлення двосторонніх відносин у періодичній літературі та міжнародної політики України.

Двадцять перше століття кардинально трансформувало суспільне життя. Науково-технічна революція, ставши двигуном розвитку, змінила не лише уявлення людини про будову всесвіту, але й принесла технології маніпуляції її свідомістю, засоби формування суспільної думки. Вони відразу привернули до себе увагу та почали активно використовуватись людьми один проти одного. Це давало змогу вигравати війни без битв. Сьогодні ж інтерес до цього питання набув неабиякої актуальності. З поширенням телебачення, радіо, Інтернету, друкованої літератури сила впливу на людську свідомість прямо пропорційно збільшилась. Засоби масової інформації (ЗМІ) стали ареною війн не лише окремих людей, партій, але й цілих держав. З їхньою допомогою суспільству нав'язуються певні думки, пропонується лише незначна частина необхідної інформації. Усе це перетворює людей на її споживачів, об'єктів, а не суб'єктів внутрішньополітичного життя, позбавляє права свободи вибору. Враховуючи тенденції розвитку суспільства, необхідність аналізу оцінки сучасних українсько-російських відносин за даними української періодичної літератури не викликає сумніву. Росія для України є не лише сусідом, але й найбільшою державою світу та країною, що має тісні історичні і культурні зв'язки.

Інтерес до вивчення цього питання постійно зростає. Його розробкою займаються соціологи, політологи, історики. Так, у дослідженні Т. Гузенкової «Росія та газ в дзеркалі українських ЗМІ» [1] детально аналізується висвітлення відносин України та Російської Федерації в періодичній літературі, звертається увага на головні проблеми, даються пояснення та коментарі. Автор підкреслює неоднозначність оцінки дій російської сторони в українській пресі та навпаки. Подібні зауваження зустрічаються і в інтернет-ресурсах. На сайті «Головного фінансового сервера» представлено інформацію про конференцію в Києві, організовану Фондом Конрада Аденауера, Німецьким товариством зовнішньої політики та Академією української преси. На Заході обговорювались питання розвитку українських ЗМІ, відзначались факти порушення стандартів надання інформації, непрофесіоналізм, заангажованість українських медіа. Аналізувався хід висвітлення українсько-російських відносин, особливо в енергетичній сфері [2].

Однак у більшості публікацій увага зверталась на окремі напрямки українсько-російських відносин (економіку, політику). Для аналізу брались незначні періоди, рідко робилися узагальнення. Усе це свідчить про необхідність продовження наукової розробки обраної проблеми.

Метою роботи є аналіз розвитку українсько-російських відносин за даними української періодичної літератури 2004 – 2008 рр. Для досягнення поставленої мети планується розв'язати такі завдання: розкрити динаміку висвітлення українсько-російсь-

ких відносин в українській пресі та визначити її загальні тенденції; виокремити і проаналізувати питання, які найчастіше порушувалися, з'ясувати причини цього.

Джерельна база статті складається з матеріалів контент-аналізу української періодичної літератури («Дзеркало тижня», «Урядовий кур'єр», «Віче», «Політика і час») за 2004 – 2008 рр.

Оцінка будь-яких відносин зі сторони, особливо міждержавних, має велике значення. Сьогодні головним експертом у цій справі виступають ЗМІ. Вони надають детальний аналіз досягнутих домовленостей, проведених зустрічей, подій. У свою чергу споживачем цієї продукції є суспільство, яке за допомогою газет, телебачення, радіо щодня отримує інформацію задля розуміння політичних, економічних та культурних процесів. Однак, зважаючи на масивність цього потоку і неможливість самостійного його опрацювання, люди з повною довірою сприймають подану інформацію, базуючи на ній своє ставлення до того чи іншого факту.

Враховуючи таку роль медіа у формуванні свідомості людей, під час проведення дослідження головна увага зверталась на взаємозалежність між офіційною позицією державних органів влади України до Російської Федерації та їхньою оцінкою в періодичній літературі. З цією метою для аналізу було обрано 4 найбільш популярні суспільно-політичні видання, значна частина яких є друкованими органами владних установ. Такий вибір унеможлилював виконання політичних замовлень та не ставив під сумнів компетентність журналістів. При перегляді друкованого матеріалу увага зверталась на частоту звернень до проблем українсько-російських відносин. Одночасно враховувалась оцінка поданої інформації: позитивна чи негативна. У результаті проведеної роботи було з'ясовано, що в Україні інтерес до проблем українсько-російських відносин постійно зростає. Незважаючи на політичні зміни 2004 р. та переорієнтацію зовнішньополітичного вектора Києва, кількість публікацій, яка висвітлювала взаємовідносини двох держав, збільшилася. Відчутно змінився і їх характер. Якщо протягом 2004 р. було надруковано 60 (63,2%) статей із позитивною оцінкою, а 35 (36,8%) – негативною, то у 2008 р. співвідношення змінилось відповідно 43 (33%) до 87 (67%). Переломним моментом у цьому стали 2006 – 2007 рр. До 2006 р. динаміка змін була нестрімкою, що обумовлювалось позицією очікування в українсько-російських відносинах. Кількість позитивних відгуків поступово зменшувалась, і на 2006 р. вона приблизно зрівнялась із негативними.

Ситуація трохи змінилась після призначення прем'єр-міністром України В. Януковича. За період його керування відновилась тенденція до збільшення кількості позитивних оцінок українсько-російського співробітництва на тлі загального поліпшення відносин між цими країнами. Проте від 2007 р. критика стосунків Києва і Москви знову набрала обертів (рис. 1) [3-6].

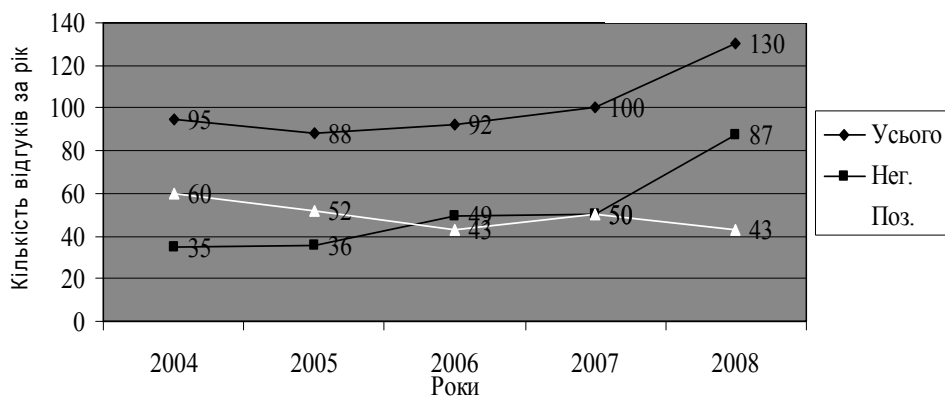

Рисунок 1 – Оцінка динаміки українсько-російських відносин в українській періодичній літературі

Таким чином, можна зробити висновок, що динаміка оцінки українсько-російських взаємин була підвладна двом факторам: зовнішньополітичному вектору та внутрішньополітичній боротьбі. І саме від того, яка політична сила приходила до влади, залежала зміна в оцінці відносин України і Російської Федерації.

Проблеми, що найчастіше привертала до себе увагу, стосувалися економіки, культури, військової сфери, розподілу активів і пасивів колишнього Радянського Союзу, кордону. Інші аспекти взаємовідносин були менш популярні. Безперечним лідером обговорення у досліджуваній період стала економіка. На неї у 2004 р. припадала 41 публікація від загальної кількості 95. При цьому із загостренням відносин України і Російської Федерації в енергетичній сфері кількість статей стрімко зростає. Протягом 2007–2008 рр. вона збільшилась з 48 до 60 (рис. 2) [3-6].

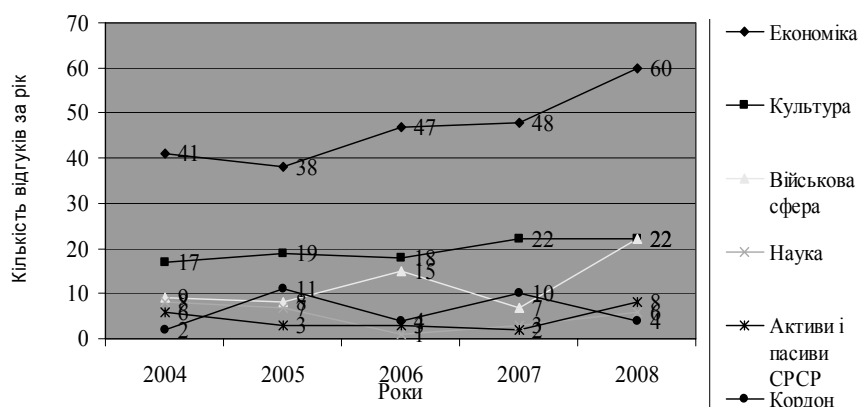

Рисунок 2 – Аспекти українсько-російських відносин, що частіше усього розглядалися на сторінках історичних видань

Їхня якісна оцінка кардинально змінилась. Якщо в 2004 р. кількість публікацій, де позитивно говорилось про цей вид співпраці, становила 27, а негативних – 14, то вже у 2005 р. вони зрівнялися на позначці 19 статей (рис. 3) [3-6]. Відбувся поступовий перехід від похвал до критики. Підставою для цього послужувало підвищення ціни на газ. Однак, незважаючи на це, під час міждержавних зустрічей продовжували лунаати заяви про пріоритетність співпраці та дружби. Росія хоч і була незадоволена новою владою, проте погоджувалась співпрацювати з Україною, як і раніше.

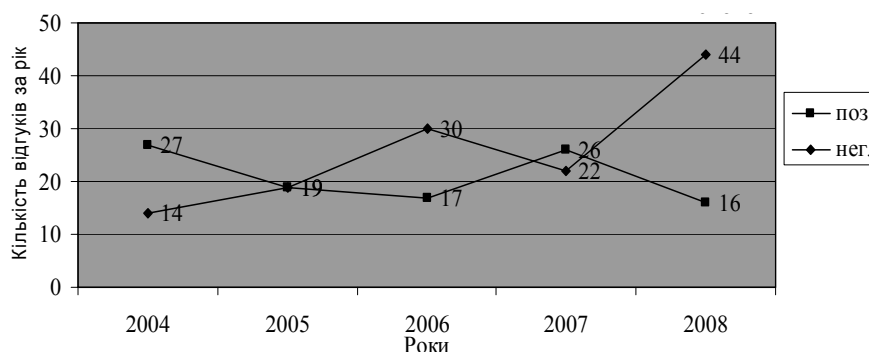

Рисунок 3 – Оцінка динаміки українсько-російських відносин у сфері економіки

Різкі зміни відбулись у 2006 р. Зростає загальна увага до економічних проблем, а їхня оцінка набула вкрай негативного характеру та становила 17 позитивних і 30 негативних публікацій (рис. 3) [3-6]. Ця ситуація обумовлювалася кількома факторами: попереднім зростанням ціни на газ, заборгованостями за розрахунками та можливим банкрутством «Нафтогазу України». Так, в інтерв'ю І. Франчука йшлося про повне банкрутство компанії, якщо керівництво не перегляне свою векторну політику на Москву [7]. У статті

проблеми «Нафтогазу» пов'язувались із приходом до керування Ю. Бойка, у минулому – міністра палива та енергетики України. Одночасно слід враховувати загальну ситуацію в країні: вибори до Верховної Ради України, політичне протистояння.

У 2007 р., здавалося б, все стає на свої місця. Збільшилась кількість позитивних статей проти негативних 26 до 22, створено парламентську більшість, підписано багато вигідних угод. Проте політичні ротації 2007 – 2008 рр. призвели до нового загострення українсько-російських відносин. У цей період вийшла найбільша кількість публікацій із негативною оцінкою взаємовідносин Києва і Москви в економіці – 44 проти 16 позитивних (рис. 3) [3-6]. Це обумовлювалось фінансовою кризою, політичним протистоянням у середині країни, новим витком газового конфлікту та, як наслідок, найбільшою кількістю зустрічей з енергетичних питань за останні роки.

Не менше уваги привернула до себе і військова сфера. Якщо у 2004 р. з цієї тематики було надруковано 9 статей, то у 2008 р. – 22. При цьому зміна оцінки стосунків проходить майже відразу. Впродовж 2005 р. різко зменшилась кількість позитивних відгуків – з 7 до 3 та збільшилась чисельність негативних оцінок – з 2 до 5. У подальші роки кількість негативних оцінок зростає, спочатку до 10 – у 2006 р., а потім до 16 – у 2008 р. Для прикладу, позитивні відгуки становили у 2008 р. лише 6 публікацій. Причини такої ситуації полягали у постійних заявах керівництва України щодо необхідності інтеграції до НАТО та виведення баз Чорноморського флоту Російської Федерації (ЧФ РФ) із Криму. На шпальтах газет і журналів почали обговорюватись проблеми безпеки України, необхідність підтримки курсу, проголошеного владою. Стрімке зростання кількості негативних оцінок з цієї проблематики (з 5 до 10) в українських ЗМІ можна побачити у 2006 р. Це було пов'язано зі спробою побудови на території Кримського півострова бази НАТО. Наступний такий стрибок відбувся у 2008 р. Причиною послугував початок грузинсько-осетинсько-російського конфлікту. У публікаціях активно обговорювалась участь кораблів Чорноморського флоту Російської Федерації у війні з Грузією та загроза від цього національній безпеці України. Саме ці події вплинули на зменшення кількості позитивних відгуків щодо українсько-російських відносин у військовій сфері (рис. 4) [3-6].

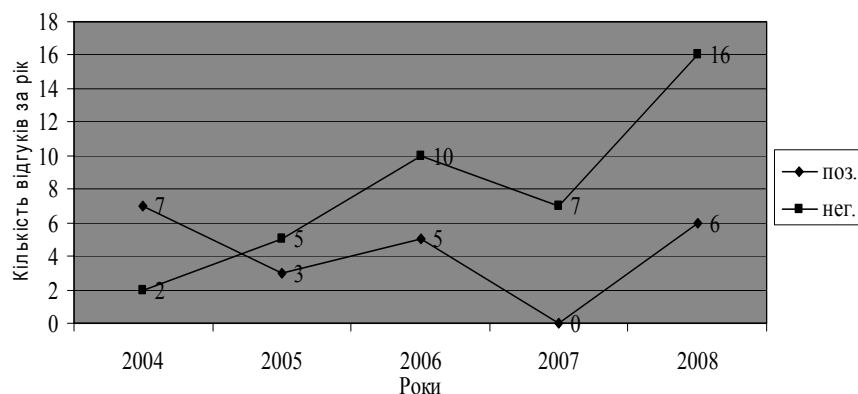

Рисунок 4 – Оцінка динаміки українсько-російських відносин у військовій сфері

Зворотна динаміка оцінки співробітництва Києва та Москви простежувалась і в питаннях державного кордону. До 2005 р. відзначалась активність в обговоренні цієї теми, що пов'язувалось із остаточним вирішенням проблеми навколо о. Тузла. У 2006 р. кількість публікацій скоротилась до 4, потім зростає до 10 у 2007 р. та знову впала до 4 у 2008 р. Чисельність позитивних і негативних оцінок залежала від ступеня вирішення питання делімітації українсько-російського кордону. Якщо у 2005 р. із остаточним врегулюванням конфлікту, пов'язаного із будівництвом дамби біля о. Тузла, можна відзначити домінування позитивних відгуків (7 проти 4 негативних), то надалі кількість позитивних

оцінок зменшилась. У 2007 р. відбулось різке зростання негативних відгуків. Головним каменем спотикання стала Керченська протока та екологічна катастрофа, що сталася через незлагодженість дій морських адміністрацій двох країн. У статтях говорилось про необхідність швидшого врегулювання статусу протоки та розмежування повноважень (рис. 5) [3-6].

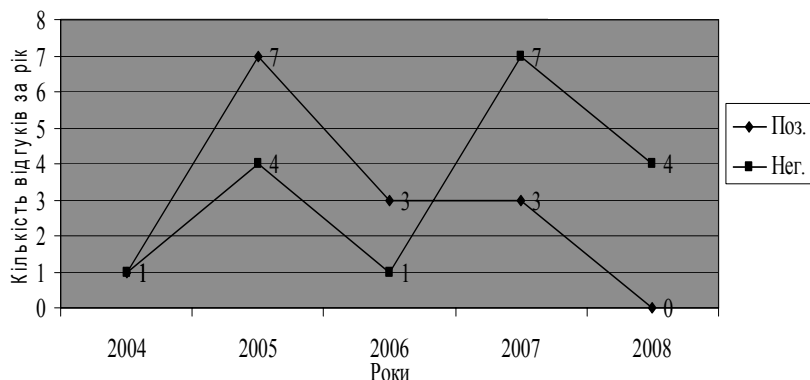

Рисунок 5 – Оцінка динаміки українсько-російських відносин делімітації спільної ділянки кордону

Увага до інших аспектів співпраці залишалась стабільною. Кількість публікацій про культурні взаємини коливалася в межах 17 – 22 статей на рік. Загальна динаміка показала зростання інтересу до цього питання лише в 2007 і 2008 рр. (22 відгуки за рік). Говорячи про оцінку двосторонніх відносин, слід зазначити, що протягом майже усього досліджуваного періоду чисельність позитивних відгуків була домінуючою, лише 2008 р. відзначився різким спадом (із 16 до 10 публікацій). У той же час зросла кількість статей, у яких переважала негативна оцінка стосунків – з 6 до 12 (рис. 6) [3-6]. Головною причиною такої зміни стала відсутність широкомасштабних міждержавних акцій щодо спільного відзначення різних подій або культурної пропаганди. Відсутністю різких змін характеризувалась і оцінка в співробітництві України та Російської Федерації у сфері науки. Єдиною особливістю була тенденція до зменшення загальної кількості публікацій. Це можна пояснити поступовим скороченням цих контактів через недостатнє фінансування та новим форматом міждержавних відносин. Щодо оцінки співробітництва двох держав, то протягом 2004 – 2008 рр. у періодичній літературі домінувало позитивне ставлення та проголошувалась необхідність його продовження і розвитку.

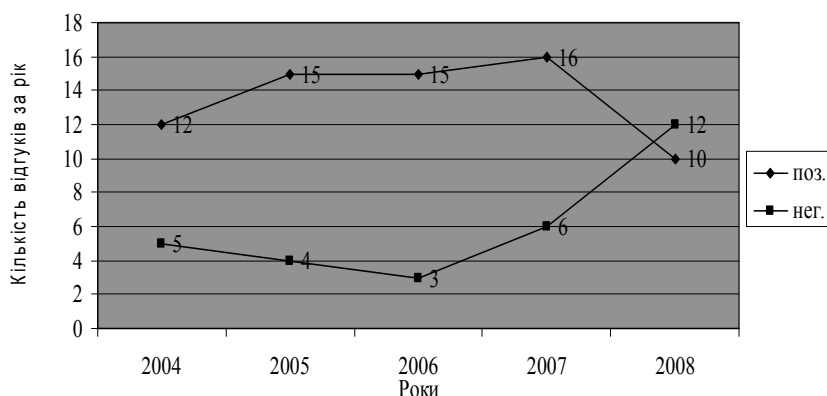

Рисунок 6 – Оцінка динаміки українсько-російських відносин у сфері культури

Отже, в результаті проведеного дослідження було з'ясовано, що динаміка висвітлення українсько-російських відносин в українській пресі постійно зростає. Незважаючи на зміну зовнішньополітичного вектора України, цікавість громадськості до стосунків з Російською Федерацією не згасає. Причина цього полягає не лише в спільній історії та

культурній близькості країн, але й у вагомості Російської Федерації в розвитку державності України та світової політики загалом. Лише за 5 років щорічна кількість публікацій зросла на 35 одиниць і становила 130 статей. Поряд із цим неможливо не відзначити, що загальні тенденції оцінки цих стосунків змінилися. Якщо на початку 2004 р. домінувало схвальне ставлення до двосторонніх відносин, то на кінець 2008 р. – негативне. Зі 130 публікацій 87 мали негативні відгуки, а лише 43 – позитивні. Такий перехід відбувався у складних умовах політичного протистояння та залежав від орієнтації політичних сил, що перебували при владі. Якщо до 2006 р. відзначається спад оцінок, то на момент прем'єрства В. Януковича (2006 – 2007 рр.), навпаки, їх зростання. Поновлення критики фіксується лише у 2007 р. Серед питань, до яких найчастіше зверталися, були: економіка, культура, військова сфера, кордон. Проте найбільша увага приверталася до економіки. Оцінка розвитку співробітництва у цих сферах теж зазнала змін. З 2004 р. до 2008 р. відбувався поступовий перехід від домінування позитивних оцінок до негативних. Це обумовлювалось загостренням відносин України і Російської Федерації з різних питань, особливо енергетичних. Одночасно починається стрімке зростання інтересу до військової сфери та поступове згасання цікавості у проблемі делімітації спільної ділянки кордону. Стабільним розвитком позначаються культура і наука.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гузенкова Т. Россия и газ в зеркале украинских СМИ / Т. Гузенкова // Мировая энергетика. Украина. – 2006. – № 1. – С. 10-13.
2. Актуальный комментарий. Сохранение конфронтационной модели в отношениях между Украиной и Россией вызовет новые конфликты, подобные информационному или «газовому» – эксперты [Електронний ресурс]. – Режим доступу : Главный финансовый сервер от 2009-01-23 20:14:00 <http://gfs.com.ua/news.php?id=28440>
3. Віче : громадсько-політичне й теоретичне видання, засноване Верховною Радою України. – 2004 – 2008.
4. Політика і час : суспільно-політичний журнал Міністерства закордонних справ України. – 2004 – 2008.
5. Дзеркало тижня : міжнародний громадсько-політичний тижневик. Засновник – ВАТ «Видавничий дім “Ормос”». – 2004 – 2008.
6. Урядовий кур'єр : газета центральних органів виконавчої влади України. Засновник – Уряд України. 2004 – 2008.
7. Франчук І. «НАК» у стані банкрутства / І. Франчук // Урядовий кур'єр. – 2006. – № 22. – С. 3.

А.М. Романука

Оценка развития украинно-российских отношений по данным украинской периодической печати 2004 – 2008 гг.

В статье анализируется развитие украинно-российских отношений по данным украинской периодической литературы 2004 – 2008 гг. Обращается внимание на динамику освещения этих отношений, определяются ее общие тенденции. Рассматриваются проблемы, которые чаще всего поднимались, выясняются причины такого интереса к ним. Обосновывается взаимозависимость динамики оценки двусторонних отношений в периодической литературе и международной политики Украины.

О.М. Romanukha

The Evaluation of Development of the Ukrainian-Russian Relationships on the Ukrainian Press Data in 2004 – 2008 years

This article deals with the evaluation of development of the Ukrainian-Russian relationships on the Ukrainian press data in 2004 – 2008 years. Special attention was paid to the dynamics of the interpretation of these relationships and to the finding of its tendencies. The author analyzed the interpretation of the different aspects of the relationships between Ukraine and Russia in the press and the causes of such interpretation. It was found the dependence between the evaluation of the Ukrainian-Russian relationships on the press and the foreign policy of Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 27.10.2009.